

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 8, Mart 2017, ss. 1-15.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 8, March 2017, pp. 1-15.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2017.50

DİVAN EDEBİYATINDA SOSYAL HAYAT ÇALIŞMALARINA ÖNEMLİ BİR KAYNAK SERİSİ: KİTAP YAYINEVİ'NİN “SAHAFTAN SEÇMELER” DİZİSİ

An Important Resource Series for Social Life Studies in Divan Literature: The Series of “Sahaftan Seçmeler” by Kitap Yayınevi

Ayşe ÇAMKARA ERGİNER*

Özet: Nesnel bilgi ile kurmacanın iç içe geçtiği metinler olması bakımından seyahatnamelerin bilimsel çalışmalarda kaynak olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusundaki tartışmalar son zamanlarda yerini giderek artan bir ilgiye bırakmış görünmektedir. Bu çalışmada ise Kitap Yayınevi'nin 2002 yılında yayımlamaya başladığı “Sahaftan Seçmeler” dizisinde yer alan, çeşitli amaçlarla Osmanlı topraklarına gelmiş Avrupalı “seyyah”lar tarafından 15. yüzyıldan 17. yüzyılın sonuna kadar geçen sürede kaleme alınmış seyahatnameler üzerinde durulacak ve bu seyahatnamelerin divan edebiyatındaki sosyal hayat çalışmaları bağlamındaki kaynak değeri vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyahatnameler, Avrupalı Seyyahlar, Divan Edebiyatı, Sosyal Hayat

Abstract: The debate over whether travel books, the texts in which objective knowledge and fiction are intertwined, can be used as resources in scientific studies has recently generated an increasing amount of interest among the researchers. This study focuses on travel books, which were written from the 15th to at the end of the 17th century by European “travelers” who arrived in the Ottoman lands for various purposes, in the series of “Sahaftan Seçmeler” having been published by Kitap Yayınevi since 2002 and it emphasizes the importance of these travel books as resources in the context of social life studies in the divan literature.

Key Words: Travel Books, European Travelers, Divan Literature, Social Life

Giriş

“Tarih ve Coğrafya”, “İnsan ve Toplum”, “Anı ve Yaşam” gibi farklı temalara göre oluşturulmuş diziler bünyesinde gerçekleştirdiği yayınlarla özellikle sosyal bilimler alanındaki çalışmalara önemli katkı sağlayan Kitap Yayınevi, 2002 yılından bu yana “Sahaftan Seçmeler” adı altında, büyük ölçüde, farklı amaçlarla Osmanlı topraklarına gelmiş Avrupalı “seyyah”ların, gözlem ve izlenimlerini kaleme aldıkları eserlerin çevirisine dayanan bir dizi yayımlamaktadır. Bu eserlerin çoğu henüz yazıldığı dönemde Avrupa’da büyük ilgi görmesine, hem yazıldığı dilde hem de çeviri yoluyla yazıldığı dilin dışındaki dillerde yayımlanmasına rağmen Türkçe olarak yayımlanmamıştır. Bu bağlamda Kitap Yayınevi, “Sahaftan Seçmeler” dizisinde ilk basımının üzerinden en az yetmiş beş yıl geçmiş ve çoğunluğu Türkiye’de hiç yayımlanmamış ya da yeniden yayımlanmasına ihtiyaç duyulan metinlere yer vermektedir. Bu nedenle bu dizinin Türk okuyucusu açısından önemi büyüktür.

Son yıllarda sosyal hayat çalışmaları divan edebiyatı araştırmacıları arasında giderek daha fazla ilgi görmektedir.¹ Bu bağlamda seyahatnameler, ister yerli² isterse yabancı seyyahlar

* (Arş. Gör. Dr.), Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara/Türkiye, e-mail: ayse.camkara@gmail.com

¹ Divan edebiyatında sosyal hayatı konu edinen üç doktora tezinden söz edilebilir: 1. Özge Öztekin “XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler”, Hacettepe Üniversitesi, 2004; 2.

tarafından yazılmış olsun kaynak değeri bakımından giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Nitekim seyahatnameler, her ne kadar nesnel bilgi ile kurmacanın iç içe geçtiği metinler olsa da belirli bir toplumdaki sosyal yapılanma; gelenek, davranış, inanış ve uygulamalar; eğlence kültürü, mutfak kültürü, giyim kuşam kültürü, ekonomik faaliyetler, suç ve ceza uygulamaları, hastalıklar ve tedavi yöntemleri, şehirler ve özellikleri, spor faaliyetleri ve benzerlerine ilişkin önemli gözlemler içerir. Arşiv belgelerinin sustuğu yerde konuşmaya başlayan bu metinler, insanlık tarihinin anlaşılmasına ve kültürel devamlılığın saptanmasına ciddi anlamda katkıda bulunur. Şimdiye kadar yapılan bazı çalışmalarda, seyahatnamelerin ve özellikle de Avrupalı seyyahlar tarafından kaleme alınan ve büyük bir literatür oluşturan seyahatnamelerin yeterince incelenmediği vurgulanmıştır.³ Bu bağlamda Kitap Yayınevi, “Sahaftan Seçmeler” dizisi ile Türk okuyucusuna bu büyük literatürün küçük ama önemli bir parçasına kolayca ulaşma imkânı sağlamaktadır. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*’nin bu sayısındaki “Doğu’ya Seyahat: Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Toplumunu” adlı dosyada yer alan ve tamamı divan edebiyatı araştırmacıları tarafından ve büyük ölçüde “Sahaftan Seçmeler” içerisindeki seyahatnamelerden edinilen bilgilere dayanılarak kaleme alınan yazılar, divan edebiyatı alanında alternatif okuma önerileri sunmaktadır.

“Sahaftan Seçmeler” içerisinde hâlihazırda yirmi yedi kitap yayımlanmıştır. Bu çalışmada ise bunlardan yalnızca 15. yüzyıldan 17. yüzyılın sonuna kadar yazılmış seyahatnameler üzerinde durulacaktır. Öncelikle bu dizide yer alan ancak bu yazının kapsamı nedeniyle burada söz edilmeyecek olan 18. ve 19. yüzyılda kaleme alınmış seyahatnamelerin başka bir çalışmanın konusu olabileceğini belirtmek gerekir. Ayrıca böyle bir sınırlamaya gidilmesinde, gerek Osmanlı toplumunda gerekse bu metinlerin yazarlarının bakış açısında gerçekleşen değişimlerin etkili olduğunun altı çizilmelidir. Bu bağlamda öncelikle Osmanlı tarihçilerinin değerlendirmelerine başvurulabilir. Halil İnalcık, 18. yüzyılın başından itibaren Osmanlı toplumunun yaşadığı değişimlere ilişkin olarak şunları söylemektedir:

1699 Karlofça Antlaşması Osmanlı tarihinde gerçek bir dönüm noktasıdır. [...] En önemli değişiklik Avrupa karşısında zihniyetteki değişikliktir. Karlofça’dan önce Batı’yı küçümseyen Osmanlı idarecileri, şimdi Avrupa’nın medeniyette, özellikle teknoloji ve askerlikte üstünlüğünü kabul etmişti. [...] [Ü]lkenin kurtuluşunun, Batı teknolojisini almakla mümkün olduğu ana düşüncesi, yani modern Türkiye Cumhuriyeti’ni doğuran zihniyet bu tarihte gündeme gelmişti. [...] Şimdi Avrupa’nın üstünlüğü kabul edildiği için yeni bir tutumla, [i]slahat yoluna gidilmiştir. Değişim azmi, idarede, orduda, kültür hayatında çığır açmıştır. On sekizinci yüzyıl bambaşka bir manzara göstermektedir. (3-4)

Buna göre, bu çalışmada Osmanlı’nın kendini merkeze aldığı, bir başka ifade ile karakteristik özelliklerini korumayı sürdürdüğü dönemde kaleme alınan seyahatnameler üzerinde durulacaktır. Yine, bilhassa 18. yüzyıldan itibaren, Avrupalı seyyahların bakış açıları ve eserlerini kaleme alış tarzlarında bazı değişiklikler göze çarpar. İlber Ortaylı, 1985 yılında Eskişehir’de düzenlenen “I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu”nda sunduğu bildiride, bütün sınıflamaların temelde yanlış olduğunu da kabul ederek, Türkiye hakkında Avrupalılarca yazılan seyahatnamelerin “aydınlanma öncesi” ve “aydınlanma sonrası” biçiminde iki tarihi dönemde incelenmesi gerektiğini belirtir (116). Ortaylı’nın “aydınlanma öncesi” ile kastettiği 16. yüzyıl ve öncesidir. Ortaylı, bu dönemdeki Avrupalı seyyahların “bütün önyargılarının[a] bütün [A]vrupalılıklarının[a] ve bütün [H]ristiyanlıklarının[a] rağmen” (117) karşısındakine yabancı bir obje gibi baktıklarını, bir eşitlik

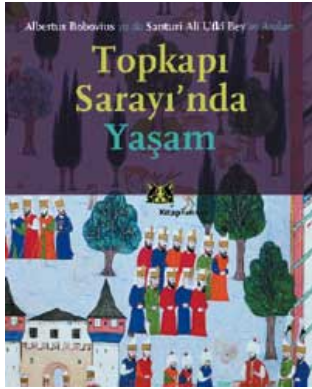
Ömer Özkan “Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14. ve 15. Yüzyıl)”. Gazi Üniversitesi, 2005; 3. Neslihan İ. Keskin Koç, “Sosyal Hayatın 17. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi”, Gazi Üniversitesi, 2009.

² Yerli seyahat literatürümüze ilişkin daha fazla bilgi için bk. Baki Asiltürk, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, *Turkish Studies*, Vol 4/1, Winter 2009; Sedat Maden, “Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Erzurum 2008, s. 147-58.

³ Bk. Özgür Yılmaz, “Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri”, s. 588; Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, s. 13-5.

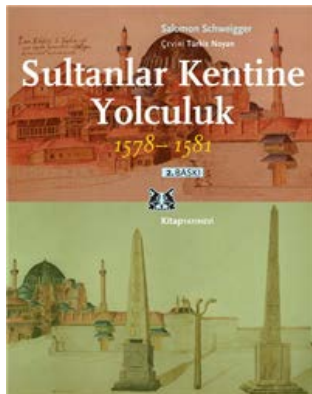
duygusuyla yaklaşip onu anlamaya çalıştıklarını ifade eder (117). Ortaylı, “aydınlanma sonrası” ile 18. yüzyılı ve özellikle 19. yüzyılı kasteder. Ona göre “bu dönemin [A]vrupalısı başka bir adamdır. Çünkü değişen gelişen bir Avrupa’nın adamı olduğunun farkındadır ve [dünyanın] öbür taraflarına gelişmeyen bir dünya olarak bakmaktadır. [...] Orada artık seyyah dediğimiz adam bir antropolog karakterine bürünmektedir.” (117). 18. yüzyılda Avrupa’daki Türkoloji çalışmalarına da dikkat çeken Ortaylı, özellikle bu dönemden itibaren klasik seyahatname literatürünün sona erdiğini ve bir tür “raporlama” dönemine girildiğini belirtmektedir (119). Buna göre, bu çalışmada “Sahaftan Seçmeler” içerisindeki 15. yüzyıldan 17. yüzyılın sonuna kadar yazılmış “klasik seyahatname” literatürünü temsil ettiği düşünülen metinler üzerinde durulacaktır.

Avrupalı Seyyahlar Tarafından Kaleme Alınan Seyahatnameler⁴

“Sahaftan Seçmeler” dizisinin ilk kitabı olan *Topkapı Sarayı'nda Yaşam: Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufkî Bey'in Anıları*, 2002 yılında yayımlanmış; böylece kitap, kaleme alınışından 337 yıl sonra Türkçeye kazandırılmıştır (“Yayıncının Notu”, 11). Bu kitapta Kırım Tatarları tarafından kaçırıldıktan sonra iç oğlanı olarak saraya giren ve başmüzisyenliğe kadar yükselen, 19 yıl sarayda yaşayan ve sarayda ölen Polonya asıllı Albertus Bobovius, nâm-ı diğer Ali Ufkî Bey’in Topkapı Sarayı’ndaki işleyiş, gündelik yaşam hakkındaki gözlemleri yer almaktadır. Bu gözlemler kadar kitabın kendisinin de ilginç bir öyküsü vardır. Yayıncının verdiği bilgilere göre, Ali Ufkî Bey’in tahmin edilen ölüm tarihinden yaklaşık 10 yıl sonra, 1685’te, Fransa’nın İstanbul

elçisi olan Pierre de Girardin, Ali Ufkî Bey’in eserini Fransızcaya çevirip kendi gözlemleri sonucunda yazdığı bir kitap(mış) gibi Fransa’ya yollamıştır (11). “Sahaftan Seçmeler” dizisinin ilk kitabı da bu Fransızca metnin çevirisidir. Aslında Ali Ufkî Bey’in metni, kaleme alınmasından kısa bir süre sonra 1669 yılında Almanya’da ve 1679 yılında İtalya’da yayımlanmıştır (11). Bunlardan Almanya’da yayımlanan metnin çevirisi ise yine “Sahaftan Seçmeler” içerisinde *Saray-ı Enderun: Topkapı Sarayında Yaşam* adıyla 2013 yılında yayımlanmıştır. Bu iki kitap, yalnızca Topkapı Sarayı’nda sürdürülen yaşama ilgi duyan okuyucular için değil, bir bireyin kaçırılarak ailesinden ve yaşadığı topraklardan uzaklaştırıldıktan sonra, sahip olduğu bilgi birikimi ve bilhassa müzik alanındaki üstün yeteneği sayesinde kendisine yeni bir hayat kurma serüvenini merak eden okuyucular için de ilgi kedicidir.

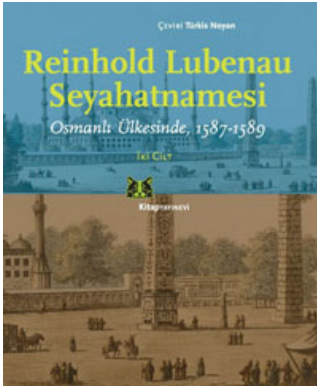
Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Rudolf’un (1576-1612) İstanbul’a gönderdiği elçilik heyetindeki⁵ Protestan vaiz Salomon Schweigger (1551-1622) tarafından kaleme alınan

⁴ Bu seyahatnamelerin ne zaman ve kimler tarafından yazıldıkları konusunda genel bir bilgi için ekte yer alan tabloya bakılabilir.

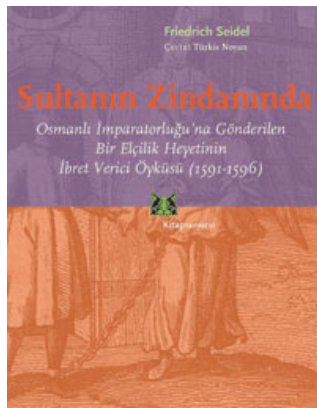
Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581 adlı seyahatname 2004 yılında yayımlanmıştır. Ancak bu esere geçmeden önce, Schweigger'den daha önce Osmanlı topraklarına gelen Stephan Gerlach (1542-1612) tarafından kaleme alınan ve "Sahaftan Seçmeler" dizisinin sekizinci ve dokuzuncu kitapları olarak 2007 yılında yayımlanan *Türkiye Günlüğü 1573-1576 1. Cilt* ve *Türkiye Günlüğü 1577-1578 2. Cilt*'ten söz etmek yerinde olacaktır. Gerlach, İmparator I. Maximilian'ın II. Selim'e iki devlet arasındaki barış anlaşmasını yenilemek üzere yolladığı, elçilik heyetine Protestan vaiz olarak katılmış ve beş sene İstanbul'da kalmıştır. Gerlach'ın günlük hâlinde tutulmuş notlardan oluşan kitabı, torunu tarafından düzenlenmiş ve yazılmasının üzerinden 100 yıl geçtikten sonra 1674'te Frankfurt'ta basılmıştır. Bu kitabın editörlüğünü üstlenen -özellikle Osmanlı-Avrupa ilişkileri ve siyasi tarih konularındaki çalışmalarıyla tanınan tarih profesörü-Kemal Beydilli'nin belirttiğine göre, İstanbul Patrikliği ve Ortodoks Kilisesi hakkında yazan 16. yüzyıl Protestan teologlarının öncüleri, Alman sefaret heyetleri ile İstanbul'a gelen Stephan Gerlach ile Salamon Schweigger'dir. Beydilli, Schweigger'in kitabının daha çok kullanıldığını Gerlach'ınkinin ise incelenmesi zor, rahat kullanma imkânı olmayan bir eser olarak kaldığını belirtiyor (21). Eser "Ortodoks kilisesi ve inanç dünyasıyla ilgili kayıtları kadar, 16. yüzyılın son çeyreğindeki, özellikle siyasi yaşam ve gelişmelere dair belge niteliğini taşıyan birinci elden yoğun kayıtları itibarıyla Osmanlı-Türk dünyası için de önemli bir kaynaktır." (Ön söz, 21). Gerlach'ın eseri siyasi gelişmeler konusundaki içeriği bakımından Schweigger'in ve diğer bazı seyyahların eserlerinden ayrı bir yerdedir. Örneğin eserde Latince olarak kaleme alınmış resmî mektuplar, özel yazışmalar yer alır. Onun günlüğü ayrıca İstanbul'da yaşayan Müslüman ve özellikle gayrimüslim halkın gündelik yaşamıyla ve şehrin kentsel özelliğiyle ilgili pek çok bilgi içerir. Gerlach, dönemin Osmanlı yöneticileri ile yakın temas içerisinde olduğundan padişah, hanedan ve paşalar hakkındaki gözlemlerine eserinde sıkça yer vermiştir.

Sultanlar Kentine Yolculuk (1578 -1581), Gerlach'ın kitabının bir devamı sayılabilir. Nitekim Schweigger de tıpkı Gerlach gibi Kutsal Roma-Germen İmparatoru tarafından Osmanlı Devleti'nin başkentine gönderilen daimî temsilcinin maiyetindeki Protestan bir vaizdir. Schweigger İstanbul'a vardığında Gerlach da orada olmalıdır. Schweigger, eserinde her ne kadar Gerlach'dan bahsetmese de İstanbul'a ulaştıklarında Gerlach'ın bağlı bulunduğu elçi David Ungnad'ın kendilerini karşılamaya geldiğinden söz etmektedir (54). Schweigger'in yolculuğu Viyana'da başlayıp, Kudüs'e uzandığı içim eserini de aslında bu yolculuğa koşut olarak üç kitap hâlinde düzenlemiştir. Ancak "Sahaftan Seçmeler" içerisindeki bu baskıda Schweigger'in Kudüs yolculuğu (üçüncü kitap) ile birinci ve ikinci kitaptaki bazı bölümler çıkarılmıştır. Buna göre bu baskıda Schweigger'in 1577 yılında Viyana'dan yola çıkarak Budapeşte, Belgrad, Sofya, Filibe ve Edirne üzerinden İstanbul'a yaptığı yolculuğu anlatan ilk ve 1578-81 yılları arasındaki İstanbul'u anlatan ikinci kitap yer almaktadır. İlk kitapta, İstanbul'a varıncaya kadar geçtiği şehirler, bu şehirlerin Türk yöneticileri tarafından nasıl karşılandıkları ve ağırlandıkları, elçinin onlarla hangi konularda görüştüğü ve ne gibi armağanlar sunduğu, şehir halk(lar)ı ve gündelik yaşam(ları) hakkında bilgiler verir. İkinci bölümde, Sultan III. Murad'ın padişahlık dönemine rastlayan, üç yıl (1578-81) boyunca kaldığı İstanbul'a ilişkin bilgiler vermektedir. Bu bölümde Schweigger'in dönemin İstanbul'unun mimarisinden geleneklerine, saray hayatından toplum hayatına ilişkin gözlemlerini ve başından geçen olayları bulmak mümkündür. Schweigger'in kitabına eklemiş olduğu çizimler eserin orijinal ve ilgi çekici tarafıdır. Bu çizimler sayesinde 16. yüzyıl Osmanlısında verilen cezalardan, eğlencelere; kılık, kıyafetlerden önemli mimari yapılara kadar pek çok unsura görsel olarak da ulaşılmaktadır.

⁵ Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilen elçilik heyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Karl Teply, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1969, C. 7, s. 12-3, 247-63.

Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, iki cilt hâlinde “Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2012 ve 2016 yıllarında iki kez yayımlanmıştır. Reinhold Lubenau, 1587 yılında, Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Rudolf tarafından Osmanlı Devleti’ne her yıl ödenen haraçları götürmek üzere gönderilen elçilik heyetinde eczacı olarak yer almıştır. Lubenau’nun günlük biçiminde kaleme aldığı eseri, yazarın kendisi tarafından yazılan bir ön söz ile altı kitaptan oluşmaktadır. “Ön Söz”de Lubenau, küçük yaşta, dükün saray eczacısı ve özel hekimi Jacobus Montanus’un hizmetine verilmesiyle hayatının değiştiğini, Montanus’un misafirleriyle yaptığı sohbetlerde sıkça anlattığı seyahat anılarından etkilenerek seyahat etme arzusuna kapıldığını ve bu kitaba konu olan seyahatine çıkmadan önce başından geçenleri anlatır (21-24). Ancak bu bölümün en ilgi çekici tarafı, onun okurlarına seyahate çıkmasının nedenlerini ve faydalarını anlattığı kısımdır. Lubenau, bu bölümde, yaptığı seyahatler sayesinde Tanrı’ya olan inancının pekiştiğinden, yeni yerler ve insanlar gördükçe tek doğrunun kendisi olmadığını anladığından, yaşadığı olaylardan ders çıkarmayı ve karşılaştığı zorluklara sabretmeyi öğrendiğinden, yeni şeyler öğrenerek kendini geliştirdiğinden, seyahat sayesinde edinilen bilgilerin insana saygınlık kazandırdığından bahseder (25-29). Bu arada Türkler hakkındaki genel izlenimlerini de aktarır; bilhassa Türklerin adaletin yerine getirilmesi konusundaki titizliklerinden övgüyle söz eder (27). “Birinci Kitap”, yazarın ailesi ve gençlik yıllarına ilişkin bilgilerle 1587 yılında İstanbul’a doğru yola çıkışından önceki seyahatlerini içermektedir. “İkinci Kitap”, büyük ölçüde Lubenau’nun Viyana’dan İstanbul’a yaptığı yolculuğun anlatımına ayrılmıştır. Yazarın elçilik heyetine nasıl katıldığı, bu heyette kimlerin yer aldığı, yolculuk sırasında yaşananlar, Osmanlı hâkimiyetindeki topraklara girdiklerinde Türk beyleri tarafından nasıl karşılandıkları, Budin, Belgrad, Sofya gibi güzergâh üzerinde yer alan Osmanlı hâkimiyeti altındaki şehirlere ait bilgileri bu bölümde bulmak mümkündür. “Üçüncü Kitap” İstanbul’un anlatımına ayrılmıştır. Lubenau, İstanbul’da bir buçuk yıl kalmış ve bu sürede pek çok gözlem yapma imkânı bulmuştur. Eserinde İstanbul’un tarihi, önemli yapıları, saray ve çevresi ve burada sürdürülen yaşam, önemli binalar, hamamlar, imaretler, kiliseler, tutsaklar ve tutsak evleri, Hristiyan mezarlıkları gibi pek çok bilgi veren Lubenau, Türklerin yaşantıları ve karakterlerine ilişkin gözlem ve izlenimlerini de aktarmıştır. Türklerin eğlence biçimleri, kullandıkları takvimler, geçimlerini nasıl sağladıkları, adaletin sağlanmasına verdikleri önem, inanış ve uygulamaları, gündelik yaşamları vb. konusunda ayrıntılı bilgi vermiştir. “Dördüncü Kitap” Lubenau’nun elçilikte görevli bazı kişilerle birlikte Anadolu’ya yaptığı yolculuğu ve Bursa, İznik, İzmit gibi yerlere ilişkin gözlem ve izlenimlerini içerir. Lubenau, hizmet ettiği elçi Dr. Petz’in, mezhep farklılığı nedeniyle yaşadıkları anlaşmazlığın da etkisiyle, kendisini alıkoyup özgürlüğünü kısıtlayacağından korktuğu için İngiltere elçiliğine sığınır; onların yardımıyla ve kimliğini gizleyerek Hasan Paşa denetimindeki bir Türk kadırgasıyla İstanbul’dan ayrılır. “Beşinci Kitap” onun İstanbul’dan ayrılıp Troya, Atina, Sakız ve Girit üzerinden Venedik’e gidişini; “Altıncı Kitap” ise Venedik’ten yola çıkarak küçük yaşlardan beri görmek istediği İtalya’ya gidişini ve oradaki seyahatini tamamlayıp tekrar Venedik’e dönüşünü konu edinir.

Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Rudolf tarafından 1591 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na gönderilen bir diğer elçilik heyetinde eczacı olarak bulunan Friedrich Seidel tarafından kaleme alınan *Sultanın Zindanında: Osmanlı İmparatorluğu’na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*, “Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2010 yılında yayımlanmıştır. Kitap, yazılışının üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçtikten sonra, 1711 yılında, M. Salomon Haussdorf tarafından başına bir ön söz sonuna da bazı açıklamalar eklenerek yayımlanmıştır; “Sahaftan

Seçmeler” içerisindeki baskı da bu metnin çevirisine dayanmaktadır. Kitapta, elçi Fiedrich von Kreckwitz başta olmak üzere, 1591 yılında İstanbul’a gönderilen elçilik heyetindeki görevlilerin, bozulan siyasi dengeler neticesinde esir alınması ve eczacı Seidel’in başından geçenlerin anlatımı yer almaktadır. Devlet töreniyle karşılanıp sarayda ağırlandıktan kısa bir süre sonra kendini bir anda zincirlere vurulmuş hâlde bulan Seidel’in bireysel serüveninin ön plana çıktığı bu kitap, seyahatname türünün klasik örneklerinden farklı bir içeriğe sahip olmakla beraber, dönemin toplum yaşantısının farklı bir yönüne ışık tutması bakımından dikkat çekicidir. Kitapta tersane zindanları, taş kadirgalarındaki forsa yaşantısı, “Kara Kule” adlı verilen Yeni Hisar kalesindeki esaret hayatı hakkında pek çok bilgi yer almaktadır. Kitapta yaklaşık beş yıl esaret hayatı yaşayan Seidel’in, Türklerin ahlaki ve insani yönlerine ilişkin olumlu düşünceleri dikkat çekicidir. Sık sık Hristiyanlar ve Türkler arasında karşılaştırmalar yapan Seidel çoğu kez Türkleri üstün bulur. Sultan III. Mehmed’in tahta çıkması ve kısa süre sonra Sinan Paşa’nın vefat etmesi üzerine Seidel ve onunla birlikte esir alınan görevlilerden hayatta kalanlar serbest bırakılır. Hausdorf, Seidel’in 1637 yılına kadar yaşadığını bildirmektedir (16). Reinhold Lubenau’nun seyahatnamesinden, bu iki eczacının Osmanlı deneyimlerinden sonra tanıştıkları ve dost oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Lubenau, kitabında sık sık elçi Kreckwitz ve maiyetindekilerin yaşadıkları sıkıntılardan ve Seidel ile olan dostluğundan bahsetmektedir.

Bir başka esaret anlatısı olan *Osmanlıda Bir Köle: Brettenli Michael Heberer’in Anıları 1585-1588*, 16. yüzyılın son çeyreğinde Akdeniz’de Osmanlılara esir düşen Michael Heberer adındaki bir Alman’ın gözlemlerini içerir. Heberer, Osmanlı kadirgalarında kürek çektikten

sonra, Fransız soylularının aracılığıyla azat edilmiş, ülkesine dönmek için gemi beklerken Fransız elçisinin maiyetinde kâtip olarak çalışmıştır. Heberer bu sürede İstanbul’u ve burada yaşayan halk(lar)ı tanıma imkânı bulmuştur. Kitabın giriş kısmında yer alan “Yayıncının Notu” başlıklı bölümde belirtildiğine göre, bu eser - Avrupa’da 18. yüzyılın ortalarına doğru, özellikle Daniel Defoe’nun eserinden [Robinson Crusoe] sonra- büyük ilgi görmüş ve “Pfalz Robinsonu” adı altında eserin mükerrer basımları yapılmıştır (6). Böyle olmakla birlikte, Heberer’in eseri yazılışının üzerinden 393 yıl geçtikten sonra Türkçede ilk defa 2003 yılında “Sahaftan Seçmeler” bünyesinde yayımlanmıştır. Kitapta kadirgadaki forsa yaşamından deniz savaşlarına, İstanbul’daki Osmanlı hamamlarından Müslüman ve Rum kadınların giyimlerine kadar Osmanlıların yaşantılarına ilişkin pek çok gözlem yer almaktadır. Ancak Heberer’in her şeyden evvel seyyah olarak değil, bir köle olarak Osmanlı topraklarında bulunduğu, dolayısıyla Osmanlı medeniyetine dair dar bir çevrede gördüğü muamele odağında yaşadıklarını dile getirdiği, üstelik Türkçeyi de çok az bildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Kitabın girişinde Suraiya Faraqi tarafından kaleme alınan “Michael Heberer’in Anıları veya Kadirgalardan Kurtulmak” başlıklı kapsamlı ön sözde belirtildiğine göre, bu eser, özellikle Doğu Akdeniz’e ilişkin bilgiler içermesi bakımından, esaret anıları arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (7).

Sahaftan Seçmeler içerisinde 2016 yılında yayımlanan *Pero Tafur Seyahatnamesi 9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438*, bugünkü İspanya coğrafyasında var olmuş Kastilya Krallığı’na mensup, “imanlı bir Hristiyan hacı, zengin bir tüccar, soylu bir şövalye ve tesadüfi bir elçi” (Ön söz, 9) durumundaki Pero Tafur adlı seyyahın eseridir. “Sahaftan Seçmeler” içindeki bu baskı, Pero Tafur’un 1436-1439 yılları arasında üç yıl süren Doğu Akdeniz ve Orta Avrupa seyahatinin Doğu Akdeniz ve Karadeniz çevresine ayırdığı bölümünü içermektedir. Kitabın giriş kısmında, eseri İspanyolca aslından çeviren ve notlandıran tarihçi Hakan Kılınç, dönemin

Doğu Akdeniz coğrafyasının “modern dünyanın biçimleneceği pota” (18) olduğunu belirttiikten sonra, Pero Tafur’un eserinin yenedünya düzeninin oluşmaya başladığı bu dönemin anlaşılması bakımından büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır (15-19).

İspanya’dan yola çıkan Pero Tafur, İtalya, Girit, Rodos, Antalya ve Kıbrıs üzerinden Kudüs’e ulaşır; hac vazifesini yerine getirdikten sonra Beyrut ve Mısır’a gider. Mısır’da Memluk Devleti’nin yöneticileri ile bir araya gelir. Ardından Kıbrıs, Rodos ve Ege adaları üzerinden Troya’ya gelir, Çanakkale Boğazı üzerinden o dönemde Türklerin hâkimiyeti altında bulunan Gelibolu’ya oradan da Marmara Denizi üzerinden İstanbul’a -o dönemdeki adıyla Konstantinopolis’e- gelir. Bu, Tafur’un Konstantinopolis’e ilk gelişi; Edirne, Kefe ve Bursa’ya yaptığı seyahatler arasında yine Konstantinopolis’e dönecektir. Dönemin Osmanlı başkenti olan Edirne’ye gittiğinde II. Murad’ın huzuruna çıkar, hatta onun av kafilesine katılır. Sultan, saray ve çevresi ve özellikle Osmanlı ordusuna ilişkin gözlemler yapar. Örneğin ordu hakkında “[a]sker ve atlı sayısı ve mühimmat bakımından şimdiye dek gördüklerim arasında en büyüğü idi. Askerler kendi usullerince çok iyi ve gösterişli giyinmişlerdi. Bu kadar çok sayıda ve bu kadar güzel kaftanı hayatım boyunca daha önce hiç görmemiştim.” (152) biçiminde değerlendirmeler yapar. Bunun dışında Türk halkının giyimi, gündelik yaşamı ve davranışları konusundaki izlenimlerini aktarır. Yeniden Konstantinopolis’e döner ve Karadeniz üzerinden Kırım yakınlarında bulunan ve Cenevizlerin hâkimiyetindeki Kefe şehrine gider. Köle ticaretinden hayyar ticaretine Kefe’deki ekonomik hayat, şehre gelen tüccarlar, halkın giyim kuşamı, keçe kaftanlar, tatar silahları Tafur’un ilgi alanına girer. Kefe’den Konstantinopolis’e döner ve bu kez daha uzun bir süre kalır. Burada Konstantinopolis adı özellikle kullanılmaktadır. Nitekim Pero Tafur, İstanbul’un Osmanlılar tarafından henüz fethedilmediği bir dönemde bu toprakları ziyaret etmiştir. Burada yaşayan halk(lar), onların gündelik yaşam pratikleri, halk arasında anlatılan söylenceler, önemli olaylar, tarihî yapılar gibi dönemin Konstantinopolis’ine ilişkin önemli bilgiler verir. Hakan Kılınç, Tafur’un eserinin son yıllarını yaşayan Bizans İmparatorluğu’nun “içinde bulunduğu çöküş hâlini bütün açıklığıyla dile getir[mesi]” (41) bakımından ayrıca önemli olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Tafur’un eserinin İstanbul’un fethinin hangi tarihsel zemin üzerinde gerçekleştiğine dair bir fikir verebileceği söylenebilir.

“Sahaftan Seçmeler” içinde 2014 yılında yayımlanan *Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda*, Fransız elçisi Aramon Senyörü Gabriel de Luetz’in maiyetinde 1551 yılında İstanbul’a doğru yola çıkan Nicolas de Nicolay tarafından kaleme alınmıştır. Askerlik ve diplomasi konusunda deneyimli olan Nicolay, İstanbul’a gelmeden önce Fransa kralının görevlendirmesiyle İsveç, İspanya ve İrlanda gibi çeşitli yerlere seyahatler gerçekleştirmiş biridir. Kitabın Marie-Christine Gomez-Géraud ve Stefanos Yerasimos tarafından kaleme “Giriş” bölümünde, Nicolay ve onun maiyetine katıldığı Fransız elçisi Aramon’un diplomatik ve askerî faaliyetleri, Osmanlı ve Fransa ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Kitap temelde Nicolay’ın uzak diyarlara seyahat etme niyetini ve gerekliliğini açıkladığı bir “Ön söz” ile dört bölümden oluşmaktadır. “Birinci Kitap” elçilik heyetinin Fransa’dan İstanbul’a yolculuğunu konu edinir. Bu yolculukta geçilen Cezayir, Malta Adası, Trablus gibi yerleşim merkezleri, burada yaşayan halk(lar) hakkında bilgiler verilir. Nicolay’ın eserinin ayırt edici özelliği, ziyaret edilen yerlerdeki halk(lar)ın dış görünüşüne ait çizimler içermesidir. Kendisi bunu şu sözlerle ifade eder:

[F]arklı yaşlardan, cinsiyetlerden, ülkelerden, görevlerden kişilerin görünümelerini ve alışkanlıklarını, gerek doğal gerekse giyimli hâllerini, yüzlerini, mimiklerini, çehrelerini de işin içine katarak, yazım ve çizim yoluyla aktarmak istedim. Giysilerini, süslerini, silahlarını, atlarını betimledim. Yaş, cinsiyet ve meslekleri açısından farklılıkları göz önünde bulundurarak, doğala en yakın hâlleri ile göstermek istedim. (61)

“İkinci Kitap”ta heyetin Malta Adası’ndan ayrılıp Sakız Adası ve Gelibolu üzerinden İstanbul’a gelişi anlatılır. İstanbul’un tarihi, geçmişte yaşanan deprem ve yangınlar, saray ve çevresi, Ayasofya ve diğer camiler, hamamlar, Türk halkının hamam ve temizlenme alışkanlıkları, halk pazarları yazarın ilgi odağındadır. Bu bölümde daha çok şehrin kadınlarının anlatımına yer verilmiştir. “Üçüncü Kitap” ise daha çok şehrin erkeklerinin anlatımına ayrılmıştır. Osmanlıdaki devşirme sistemi, acemi oğlanlar, yeniçeri ocağının örgütlenişi; padişahın hizmetçileri, bu hizmetçilerin yaşam biçimleri; güreşçi ve pehlivanlar; hekimler; Türklerin dinî inanışları ve buna bağlı uygulamalar, din adamlarının görünüşleri, tarikat mensupları ve hacılar hakkında bilgiler, bunları pekiştirecek çizimler eşliğinde verilmektedir. “Dördüncü Kitap” daha çok Yahudiler, Ermeniler, Rumlar gibi Osmanlı’daki gayrimüslim toplulukların anlatımına ayrılmıştır. Yine bu bölümde Nicolay’ın elçilik heyetinin Sultan Süleyman’ı Edirne’deki sarayında ziyaret etmesi dolayısıyla görme fırsatı bulduğu Trakya ve Edirne hakkındaki gözlemleri yer almaktadır. Nicolay’ın eseri tamamlanmamıştır.

Tavernier Seyahatnamesi Fransız seyyahı Jean Batiste Tavernier’in (1605-1689) Doğu ülkelerine yaptığı seyahatlerde gördüklerini yazarak oluşturduğu bir eserdir. Genç yaşta seyahat etmeye başlayan Tavernier, Avrupa ülkelerinin çoğunu dolaştıktan sonra Doğuya, İran’a ve

Hindistan’a altı kere seyahat etmiş ve çoğunlukla mücevher ticareti ile meşgul olmuştur. Bu seyahatleri sırasında birkaç kez İstanbul’da bulunmuş ve Anadolu’nun çeşitli yerlerini dolaşmıştır. Kitabın girişinde yer alan “Stefanos Yerasimos’un Anısına” başlıklı bölümde yayıncının verdiği bilgilere göre, Tavernier’in eseri, Fransızca olarak -ilki Türkiye’ye ikincisi İran’a ilişkin gözlemlerinin yer aldığı- iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Buna göre “Sahaftan Seçmeler”in içerisindeki bu yayın, Tavernier’in eserinin birinci cildi ile ikinci cildin Kafkas coğrafyasından sözü edilen ilk on bölümüne dayanarak oluşturulmuştur (5). Kitabın Yerasimos tarafından yazılan “Giriş” bölümünde verilen bilgilere göre, Tavernier’in eseri, Avrupa’da uzun yıllar boyunca Doğu’ya ilişkin önemli bir kaynak

olarak görülmüştür (10). Yerasimos’a göre “Doğu despotizmi’ fikrinin ve bundan kaynaklanan Batı’nın üstünlüğü düşüncelerinin üzerinde yükseldiği temellerden birini de Tavernier’in yazdıkları oluştur[maktadır]” (33). Nitekim Tavernier, otuz altı yıl süren seyahat hayatı boyunca daima “Batılının doğuştan üstünlüğüne duyduğu güven” (31) ile hareket etmiş; “gelip geçtiği yerlerle arasına hep bir mesafe koymuş, buralara hep yabancı kalmıştır” (31). Böyle olmakla birlikte Tavernier’in eseri, içerdiği bilgi ve gözlemler açısından seyahatname literatürü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tavernier’in doğuya yaptığı seyahatlerin birinde, İran’a gitmeden önce İstanbul’da kaldığı on bir ay boyunca Osmanlı saray ve devlet teşkilatına ilişkin gözlemlerini bir araya getirdiği ve seyahatnamesinden bir yıl önce yayımladığı *La Nouvelle Relation du Sérail* (1675) bir kitabı daha vardır ve bu kitap da “Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2007 yılında *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı* adıyla yayımlanmıştır. Bu eserde Topkapı Sarayı’ndaki işleyiş ve yaşayışa ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır.

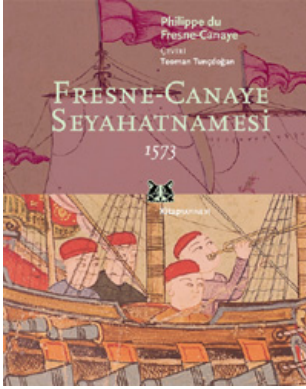
İsveç kralı X. Karl Gustav tarafından 1657’de Osmanlı Sultanı IV. Mehmed’e elçi olarak gönderilen -ki ilk resmî İsveç elçisidir- Claes Rålamb tarafından kaleme alınan *İstanbul’a Bir Yolculuk 1657-1658*, “Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2008 yılında yayımlanmıştır. Kitabın girişinde yer alan ve sanat tarihçisi Dr. Karın Âdahl tarafından kaleme alınan “Claes Rålamb’ın Günlüğü (1657-1658)” başlıklı yazıdan edinilen bilgilere göre Rålamb, Osmanlı topraklarına ulaşmak için yaptığı yolculuk sırasında, özellikle Avrupa topraklarında kimliğini ve görevini saklı tutmak zorunda olduğu için, pek çok zorluk yaşamış, İstanbul’a geldikten sonra ise değişen siyasi konjonktür nedeniyle bir süre

“alıkonulmuş”tur (8-9). Râlab, gerek yolculuğu sırasında gerekse İstanbul’da kaldığı süre boyunca yaşadıklarını, özellikle gündelik yaşama ilişkin gözlem ve izlenimlerini ayrıntılı olarak günlük biçiminde kaleme almıştır. Kitapta bazı sürprizler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Râlab’ın İstanbul’da kaldığı sırada, daha önce sözü edilen, Ali Ufkî Bey ile tanışmış ve ondan Osmanlılar hakkında bilgiler almış olmasıdır. Râlab’ın Ali Ufkî Bey hakkındaki şu sözleri ise dikkate değerdir:

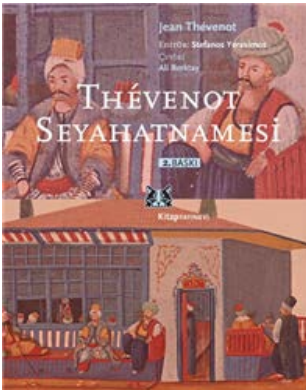
[S]arayda on yıl boyunca musikişinas olarak hizmet veren Fransızca İtalyanca, Almanca, Latince, Grekçe, Türkçe ve Arapça dillerine hâkim bilgili bir adam olan mühtedi Albert Bobovius’un anlattıklarını dinleme fırsatını buldum. Kendisi yakın tarihte azat edilmiş ve sipahi dirliği bağlanmışsa da, İngiliz elçisinin evinde kalmaktadır ve onun yardımıyla Türkiye’den ayrılarak Hristiyanların arasına dönmeyi umuyor, çünkü içten içe Protestan kilisesinin dinine olan eski bağlılığı sürdürüyor. (82-83)

Yine Râlab’ın İstanbul’da kaldığı sırada gördüğü, IV. Mehmed’in Edirne’ye gitmek üzere İstanbul’dan yola çıkan alay-ı hümayununu betimleyen yirmi yağlı boya tablo ile Osmanlı saray mensuplarını kostümleriyle gösteren yüz yirmi bir suluboya resimden oluşan bir “kıyafetnamesi” vardır ve bunlar da yine Kitap Yayınevi’nin “Tarih ve Coğrafya” dizisinde *Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658* adı altında 2007 yılında yayımlanmıştır.

“Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2009 yılında yayımlanan *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Fransa’nın İstanbul büyükelçisinin maiyetinde İstanbul’a gelen Fransız seyyah Philippe du Fresne-Canaye’nin eseridir. Canaye, Fransız asıllı olmasına rağmen eserini İtalyanca olarak kaleme almıştır. Seyyah, herhangi bir resmî görev ya da ticaret maksadı taşımaz; “içi[n]de yanan birçok şey görme ve öğrenme arzusuna kulak vermez[se] yüreksiz bir adam olarak niteleneceği[n]e inan[arak]” (29-30) yola çıkmıştır. M. H. Hauser, kitabın girişinde yer alan “Ön söz”de, çok genç yaşta yolculuğa çıkan Canaye’nin “görmek isteyen ve bunu beceren akıllı bir adam” (18) olduğunu ve yolculuğu sırasında “bir turistin davranışlarını ve ruh durumunu sergile[diğini]” (18) ifade eder.

Kitap, Canaye’nin İstanbul’a gitmeye nasıl karar verdiğini anlattığı “Giriş” bölümü dışında, “Venedik-İstanbul Yolculuğu”, “İstanbul ve Çevresi”, “Takımadalar” başlıklı üç bölümden oluşmaktadır. Yaklaşık dört ay İstanbul’da kalan seyyah, Osmanlı toplum yaşantısına ilişkin önemli gözlemler yapmıştır.

“Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2009 yılında yayımlanan *Thévenot Seyahatnamesi*, 17. yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelen Fransız seyyah Jean Thévenot tarafından kaleme alınmıştır. Thévenot, seyahatnamesinin başlangıcında yolculuğa çıkmaya nasıl karar verdiğini şu sözlerle ifade eder:

Seyahat isteği insanlara her zaman çok doğal gelmişse de, kanımca bu tutku onları hiçbir zaman günümüzdeki kadar güçlü bir şekilde hükmü altına almamıştır; dünyanın her bölümünde karşılaşılan seyahatçıların kabarık sayısı ileri sürdüğüm bu önermeyi yeterince kanıtlamakta ve yirmi yıldır basılan seyahatnamelerin miktarı bu konuda her türlü kuşku ortadan kaldırmaktadır. Güzel şeylere eğilim duymayacak, seyahatnamelerin öğrettikleri güzel şeylerden etkilenmeyecek hiç kimse yoktur ve zorunlu bağlar insanları yerlerine çivilemese, pek çok kişi bu güzel şeylere bizzat tanık ve seyirci olmak ister. Aklıma seyahat fikrini sokan da bu güzel seyahatnameler olmuştu ve 1652 yılında seyahate çıkmamı engelleyecek bir işim de bulunmadığından bu

kitapların içimde uyandırdıkları heyecana ve duygulara kendimi bırakıp, merakımı gidermeye karar vermem hiç zor olmadı. (32)

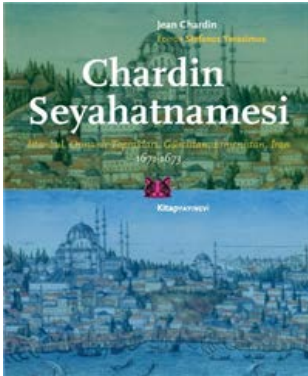
Seyahatine İngiltere ile başlayıp Hollanda, Almanya ve İtalya ile devam eden Thévenot, bilmediği, kendisinin ifadesiyle “hakkında ancak bir önseziye sahip oldu[ğu]” (32) yerleri gezmek istemektedir. Nereye gideceği konusunda araştırmalar yaparken “Levant” yani Doğu konusunda geniş bilgi sahibi bir Fransız -kralın Doğu dilleri tercümanı ve sekreteri, ilk İslâm ansiklopedisi olarak kabul edilen *Bibliothèque Orientale*'nin yazarı Barthélémy d'Herbelot- ile tanışınca rotasını Doğu Akdeniz'e çevirmeye karar verir. Henüz yolculuğunun başında iken bir seyahatname yazma niyetinde olduğunu şu sözlerle ifade eder: “[B]u kadar çok bilgi edindikten sonra, geri döndüğümde Doğu'nun bilim, sanat ve doğa alanlarında ürettiği tüm güzellikleri paylaşabileceğimden emindim” (34). Tarihçi Stefanos Yerasimos, esere ilişkin bilgi ve gözlemlerine yer verdiği “Giriş” bölümünde, yaşadığı dönemdeki seyahatnamelerden büyük ölçüde etkilenecek kendi seyahatnamesini yazmak üzere yola çıkan Thévenot'un eserinin seyahatname literatürü içerisinde ayrı bir yere sahip olduğunu belirtir (11). Yerasimos'a göre, Doğu'yu konu alan eserlerin dipnotlarında sıklıkla Thévenot'ya rastlanmasında onun “kendi devrinin ‘ortalama seyyah’ imgesine en uygun kişi” (11) olmasının rolü vardır. Bu bağlamda Yerasimos, Thévenot'nun resmî bir görev ya da ticaret amacıyla değil, seyahat etme arzusuyla yola çıkmış olduğuna ve eserini yazarken “doğruluk kaygısı” taşıdığına vurgu yapar. Malta Adası'ndan yola çıkarak Ege Denizi üzerinden İstanbul'a gelen Thévenot, dokuz ay İstanbul'da kalır. İstanbul'da Ayasofya, Süleymaniye, Sultanahmet, Hipodrom, İstanbul'un dikilitaşları ve sütunları, padişahın sarayı gibi belirli bazı noktaları gezer ve buralar hakkında bilgi toplar. Yerasimos, onun İstanbul'da gezdiği yerlerin “günümüz turistlerinin rehberli gezilerine şaşılacak ölçüde benze[diğini]” (14) belirttiikten sonra, onun seyahatnamesini özel kılan asıl hususun, Türk örf ve âdetlerini anlatırken “alışılmış seyahatname üslubundan farklı bir gözlem zihniyeti” (15) taşıması olduğunu ifade eder. Buna göre Thévenot, özellikle gündelik yaşama ilişkin gözlemlerini büyük bir titizlikle ve gerçeğe uygun olarak anlatmaktadır. Türklerin boyu, posu, gücü, kuvveti; kıyafetleri; birbirlerini selamlama biçimleri, örf ve âdetleri; hamamları; yeme, içme alışkanlıkları; nasıl vakit geçirdikleri; kullandıkları dil; ilimleri ve falcılık biçimleri; hastalıkları ve tedavi yöntemleri, kullandıkları ilaçlar; dinî inançları ve uygulamaları, örneğin sünnet, ramazan, bayramlar, abdest alma biçimleri, namaz, zekât ve hac ibadetleri, Müslümanlığın yasakladığı şeyler, önemli din adamları; evlilik, Türk kadınlarının güzelliği ve bilhassa temizliğe verdikleri önem, âdetleri ve kıyafetleri; ölümlerin ardından nasıl ağladıkları, ölümleri defnetme uygulamaları ve mezarlıklar başlıklar hâlinde anlatılır. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Bursa ve İzmir üzerinden Sakız Adası'na geçen Thévenot, Ege adalarına ilişkin ayrıntılı gözlemler yapar. Rodos üzerinden Mısır'a gelir; yaklaşık iki yıl burada kalır. Mısır özellikle de Kahire'deki sosyal hayata ilişkin önemli bilgiler verir. Mısır'da kaldığı sürede yaklaşık dört ay süren bir Kudüs yolculuğu yapar. Seyahatnamede bir de Mekke'ye yapılan haccın anlatımı vardır; ancak Yerasimos'un belirttiğine göre Thévenot, Mekke'ye gitmemiş daha önce yazılmış bir kitaptan yararlanmıştı (24).

“Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2011 yılında yayımlanan *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü 1616-1618*, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun 1616 yılında İstanbul'a gönderdiği elçilik heyetinin sekreteri olan Adam Werner tarafından yazılmıştır. Yayıncının verdiği bilgilere göre, 1622 yılında Nürnberg'de yayımlanan eser büyük ilgi görmüş üç yıl sonra yeniden baskısı yapılmıştır (“Yayıncının Notu”, 7). Eserin giriş bölümünde Werner, geçtiği yerler ve özellikle Türklerin yaşamı, görünüşleri hakkında bilgi veren pek çok eser yazıldığını bu nedenle kendisinin bilinen konular üzerinde pek fazla durmayarak yalnızca açıklama gerektiren konular hakkında bilgi vereceğini ifade eder (11). Kitap dört bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Buna göre ilk bölüm yazarın Prag'dan yola

çıkarak İstanbul'a varıncaya kadar yaptığı yolculuğa ilişkin bilgi ve gözlemler içerir; önemli yapıları, coğrafi şekilleri vb ile geçilen yerler, özellikle Osmanlı hâkimiyetindeki topraklara girdiği andan itibaren Türk beyleri tarafından nasıl karşılandıkları, verilen ziyafetler ile Türklerin yaşantılarına ilişkin ilginç bulduğu ayrıntılar örneğin güreşçiler, kadınların hamam alışkanlıkları, erkeklerin kıskançlığı gibi konularda kısa notlar hâlinde bilgi verilir. İkinci bölümde, yazarın elçilik heyetiyle İstanbul'a girişi, heyeti karşılamak için yapılan tören, padişahın huzuruna çıkışı, İstanbul'da kaldığı yaklaşık bir yıllık süre boyunca yaşadığı olayların yanı sıra Werner'in Osmanlı toplum yaşantısına ilişkin dikkatini çeken ayrıntılar yer almaktadır. Örneğin bir fahişenin yarı çıplak, başına bir koyunun işkembesi takılmış ve boynuna da koyunun bağırsakları dolanmış bir halde bir eşeğin sırtına ters bindirilerek sokaklarda dolaştırılması, bir delikanlıya tecavüz etmek isterken yakalanan birinin asılması gibi işlenen suçlara karşılık verilen cezalar bu ayrıntılardan yalnızca biridir. Üçüncü bölümde İstanbul'dan ayrılıp Prag'a dönüş yolculuğu anlatılır. Dördüncü bölümde yer alan Werner'in Osmanlı Devleti'nin gücünün kaynaklarının neler olduğuna ilişkin düşünceleri dikkat çekicidir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Türkler, devletin başına geçecek kişinin seçilmesinde çıkabilecek anlaşmazlıkları önlemek için her zaman geçerli olan bir kurala uyarlar: Padişahın sadece en büyük oğlu tahta geçme hakkına sahiptir, diğerleri idam edilir. [...] Türkler dinlerini yaymaya çok meraklı olmakla beraber, kendi inançlarından olmayan kişilere karışmazlar, onları dinlerini değiştirmeye zorlamazlar ve bizim Hristiyan devletlerinde olduğu gibi, onları farklı inançlarından ötürü cezalandırmaya, hatta idam ettirmeye kalkışmazlar. Türklerin bu tutumları insanların onlara yakınlık duymalarına neden olmaktadır ve bu yüzden de onların yönetimi altına girmeye karşı direnç göstermemektedirler [...] Türkler henüz matbaayı kullanmamakla beraber, yazılı kitaptan yana eksikleri yoktur. Bunlardan sadece iltimaslı kişiler değil, tüm halk yararlanabilir. Bu kitaplarda Sultanların yanlış davranışları da örtbas edilmemektedir. (128-29)

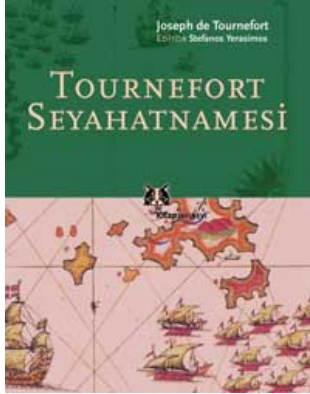

Fransız tüccar Jean Chardin tarafından kaleme alınan ve Avrupa'daki seyahatname literatürünün klasikleri arasında sayılan *Chardin Seyahatnamesi: İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*, "Sahaftan Seçmeler" içerisinde 2014 yılında yayımlanmıştır. Chardin'in hacimli eserinin bir bölümüne dayanılarak oluşturulan bu yayın, "Paris'ten İstanbul'a", "İstanbul'dan Tiflis'e", Tiflis'ten Tebriz'e", "Tebriz'den İsfahan'a" başlıklı dört bölümden oluşmaktadır. Kitabın "Giriş" bölümünde Stefanos Yerasimos, Avrupa ülkelerinin özellikle siyasi ve ekonomik nedenlerle İran'a ilgi duyduğundan ve diğer Avrupa ülkelerine nazaran Fransa'nın İran ile ilişki kurmakta geciktiğinden bahseder (11). Chardin'in de özellikle, 1664 yılında Fransa'nın

Doğu ülkelerindeki ticari faaliyetlerini arttırmak ve diğer Avrupa ülkeleri ile rekabet etme üzere kurulan Fransız Doğu Hint Kumpanyası'nın yarattığı İran'a yolculuk dalgası içerisinde yer alan bir mücevher tüccarı olduğunu belirtir (13). Eser, Chardin'in ortağı M. Raisin ile 10 Kasım 1671'de İzmir'e gitmek üzere Livorno'da buluşmalarıyla başlamaktadır. Yolculukları üç ülkeyi; Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan ve İran'ı kapsar. Anlatısının merkezinde İran bulunmaktadır; dolayısıyla Osmanlı toprakları onun yalnızca geçiş güzergâhında yer almaktadır. İzmir'e ulaştığında "Spon'un eserinde ve benden önce buralara uğramış bilgin ve dürüst gezginlerin anlatılarında verdikleri bilgiden farklı hiçbir şey gözlemlemediğim için İzmir'in ve hatta Ege Adaları'nın tasvirine girişmeyeceğim. Onların bahsetmediği ticari ve tarihî birkaç bilgi aktarmakla yetineceğim." (29) biçimindeki sözlerinden anlaşıldığına göre, Chardin, yolculuğa çıkmadan önce gideceği yerler hakkında bir ön çalışma yapmıştır ve bilinçli bir tercihle, klasik seyahatname kültüründe Osmanlı'ya ilişkin tekrarlanagelen bilgilerin dışında şeyler söylemek niyetindedir. Yerasimos, Chardin'in Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa

ülkeleri ve özellikle Fransa'yla politik ilişkileri konusundaki gözlem ve yorumlarının bu seyahatnameyi özel kıldığını belirtmektedir (16-17).

“Sahaftan Seçmeler” içerisinde 2005 yılında yayımlanan *Tournefort Seyahatnamesi* Fransız bitki bilimci Joseph de Tournefort'a ait bir eserdir. Tournefort, 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın henüz başında (1700 yılında) yeni bitkiler toplamak üzere Osmanlı topraklarına “gönderilmiştir”. Ancak tek görevi bu değildir. Kitabın “Giriş” kısmında Stefanos Yerasimos, onun aynı zamanda 1699 yılındaki Karlofça Antlaşması'ndan sonra parçalanma dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasi ve ticari çıkarlarından endişe duyan Fransa tarafından bilhassa “ticaret, din ve töreler” (45) hakkında gözlemler yapmak üzere görevlendirildiğine dikkat çeker. Bu bağlamda Tournefort'un eserinde ziyaret ettiği yerlerdeki halk(lar)ın yaşantıları hakkında pek çok bilgiye rastlamak olanaklıdır. Tournefort'un mektuplar hâlinde düzenlenmiş eseri, “Birinci Kitap: Ege Adaları” ve “İkinci Kitap: Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan” olmak üzere temelde iki bölüme ayrılmıştır. Ancak her bölüm, kendi içinde bir kitap biçiminde düzenlenmiştir; sonunda kaynakça, ek(ler) ve dizin yer alır. İlk bölüm, Ege Adaları'nın anlatımına ayrılmıştır. Buradaki bitki varlığının ötesinde, adaların tarihi, burada yaşayan halk(lar) hakkında bilgiler ile halkın yaşamına, giyinişine, inanışlarına, hastalıkları tedavi yöntemlerine, ticari faaliyetlerine ilişkin pek çok gözlem esere dâhil edilmiştir. İkinci bölüm, İstanbul'a yolculuk ile başlar. Tournefort eserinde İstanbul'daki evlerden ve sokaklardan, buradaki halkın yaşadığı sıkıntılardan (örneğin yangınlar ve veba salgınlarından), pazarlar ve hamamlardan kısacası şehirde sürdürülen yaşamdan söz etmektedir. Yerasimos, Tournefort'un İstanbul'a ilişkin gözlemlerinin “sıradan” (7) olduğunu vurgulasa da, bu seyahatnamede 17. yüzyılın sonunda İstanbul halkının “Fransız giysileri içinde, pudralı perukları ve yukarı kıvrık şapkaları” (İkinci Kitap, 17) ile koşuşturur duran yabancıları yadırgamadığı gibi dönemin Osmanlı toplumuna ilişkin ilginç gözlemlere rastlamak mümkündür.

Sonuç

Divan edebiyatı metinlerinin anlaşılması için bu metinlerin içinde üretildiği yazılı ve sözlü kültür bağlamlarının bilinmesine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda seyahatnameler, başka kaynaklarda bulunması zor olan sözlü kültür dünyasının anlaşılmasına yönelik malzemeler sunmaktadır. “Sahaftan Seçmeler” içerisinde yer alan ve bu yazının konusunu oluşturan seyahatnameler, yayınevinin eklediği notlar ve dizinlerle birlikte, divan edebiyatı metinlerini anlamaya çalışan araştırmacılar tarafından bir başvuru kaynağı olarak görülebilir.

Kaynaklar

- Asiltürk, Baki, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, *Turkish Studies*, Vol 4/1, Winter 2009, s. 911-95.
- Bobovius, Alobertus, (Ali Ufkî Bey), *Saray-ı Enderun: Topkapı Sarayı'nda Yaşam*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Chardin, Jean, *Chardin Seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*. Çev. Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- Fresne-Canaye, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*. Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1573-1576* (1. Cilt) ve *Türkiye Günlüğü 1577-1578* (2. cilt). Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

- Girardin, Pierre de, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam: Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufkî Bey'in Anıları*. Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2002.
- Heberer, Michael, *Osmanlıda Bir Köle: Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Keskin Koç, Neslihan İ, "Sosyal Hayatın 17. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.
- Lubenau, Reinhold, *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Maden, Sedat, "Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Erzurum 2008, s. 147-58.
- Nicolay, Nicolas de, Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda. Çev. Menekşe Tokyay ve Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- Ortaylı, İlber, (Bildiri başlığı yok) *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1985, s. 115-29.
- Özkan, Ömer, "Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14. ve 15. Yüzyıl)", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi 2005.
- Öztekin, Özge, "XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2004.
- Râlab, Claes, *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658*. Çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.
- Schweigger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- Seidel, Friedrich, *Sultanın Zindanında: Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- Tafur, Pero, *Pero Tafur Seyahatnamesi: 9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438*. Çev. Hakan Kılınç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016.
- Tavernier, Jean Batiste, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*. Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tavernier, Jean Batiste, *Tavernier Seyahatnamesi*. Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- Teply, Karl, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları". Çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1969, C. 7, s. 247-63.
- Thévenot, Jean, *Thévenot Seyahatnamesi*. Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- Tournefort, Joseph Piton de, *Tournefort Seyahatnamesi*. Çev. Ali Berktaş ve Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.
- Üçel Aybet, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Werner, Adam, *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü 1616-1618*. Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Yılmaz, Özgür, “Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2, 2013, s. 587-614.

Ek: Avrupalı Seyyahlar Tarafından Kaleme Alınan Seyahatnameler

Eserin Adı	Ne zaman yazıldığı	Yazarı	Yazarın Nereli Olduğu	Yazarın Osmanlı topraklarına ne için geldiği/Mesleği
<i>Pero Tafur Seyahatnamesi: 9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438</i>	15. yy	Pero Tafur	İspanya	Seyyah-hacı
<i>Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda</i>	16. yy	Nicolas de Nicolay	Fransa	Asker-Fransız elçisinin maiyetinde görevli Coğrafyacı
<i>Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573</i>	16. yy	Philippe du Fresne-Canaye	Fransa	Fransa'nın İstanbul elçisinin maiyetinde yer alan bir seyyah-Soylu ve varlıklı bir ailenin üyesidir.
1. <i>Türkiye Günlüğü 1573-1576 (1. Cilt)</i> 2. <i>Türkiye Günlüğü 1577-1578 (2. cilt)</i>	16. yy	Stephan Gerlach	Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu	Elçilik heyetinde Protestan rahip, ilahiyat doktorası var.
<i>Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581</i>	16. yy	Salomon Schweigger	Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu	Elçilik heyetinde Protestan vaiz
<i>Osmanlıda Bir Köle: Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588</i>	16. yy	Michael Heberer	Almanya	Esir (daha sonra Fransız elçisinin maiyetinde kâtip olarak çalışır)
<i>Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589</i>	16. yy	Reinhold Lubenau	Prusya	Elçilik heyetinde eczacı
<i>Sultanın Zindanında: Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)</i>	16. yy	Friedrich Seidel	Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu	Elçilik heyetinde eczacı
<i>Topkapı Sarayı'nda Yaşam: Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufkî Bey'in Anıları</i>	17. yy	Pierre de Girardin	Fransa	İstanbul elçisi
<i>Thévenot Seyahatnamesi</i>	17. yy	Jean Thévenot	Fransa	Seyyah
1. <i>Tavernier Seyahatnamesi</i> 2. <i>17. Yüzyılda Topkapı Sarayı</i>	17. yy	Jean Batiste Tavernier	Fransa	Tüccar
<i>Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü 1616-1618</i>	17. yy	Adam Werner	Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu	Elçinin sekreteri
<i>Saray-ı Enderun: Topkapı Sarayı'nda Yaşam</i>	17. yy	Alobertus Bobovius (Ali Ufkî Bey)	Polonya	Esir düştükten sonra Topkapı Sarayı'nda iç oğlanı olur- Müzisyen
<i>İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658</i>	17. yy	Claes Rålamb	İsveç	Elçi
<i>Chardin Seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673</i>	17. yy	Jean Chardin	Fransa	Tüccar
<i>Tournefort Seyahatnamesi</i>	17. yy sonu	Joseph Piton de Tournefort	Fransa	Bitki bilimci